

Bazy Danych

Andrzej M. Borzyszkowski

Instytut Informatyki
Uniwersytetu Gdańskiego

materiały dostępne elektronicznie
<http://inf.ug.edu.pl/~amb>

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Model relacyjny

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

2

Dane w jednej tabeli

I Oddział	Sopot	Anna	Drygas	referent	4200
I Oddział	Sopot	Kazimierz	Moskal	asystent	4200
I Oddział	Sopot	Patrycja	Songin	referent	4200
I Oddział	Gdynia	Mariusz	Rumak	referent	4200
I Oddział	Gdynia	Bartosz	Ostrowski	kierownik	6000
I Oddział	Gdynia	Anna	Nehrebecka	dyrektor	9500

- Nadmiarowość danych
  - powtarzalna pełna nazwa oddziału
  - pensja zależna tylko od stanowiska
- Wady
  - niespójność danych (różne pensje dla różnych referentów)
  - nie ma gdzie wpisać pensji prezesa (aktualny brak w/w)
  - nie ma gdzie wpisać danych nowego oddziału (jeszcze bez pracowników)

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

3

Dane w strukturze hierarchicznej

I Oddział	Sopot		
Anna	Drygas	referent	4200
Kazimierz	Moskal	asystent	4750
Patrycja	Songin	referent	4200

Nadmiarowość danych
– pensja zależna tylko od stanowiska

Wady
– niespójność danych
– nie ma gdzie wpisać pensji prezesa
– wyszukiwanie wg stanowiska wymaga przeczesania całości

I Oddział	Gdynia		
Mariusz	Rumak	referent	4200
Bartosz	Ostrowski	kierownik	6000
Anna	Nehrebecka	dyrektor	9500

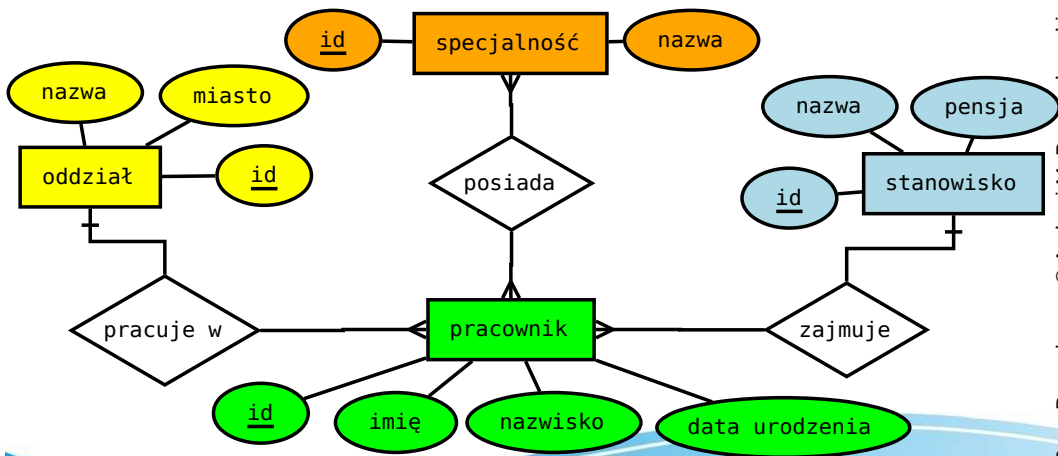
II Oddział	Gdynia		

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

4

Pracownicy w banku – ERD

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Relacyjne bazy danych

- Dane przechowywane są w tabelach dla każdego rodzaju encji
  - wyszukiwanie wg kluczy głównych (indeksy)
  - powiązanie za pomocą kluczy obcych
- Zalety
  - brak redundancji – każda informacja jest w jednej kopii
  - wyszukiwanie wg różnych kryteriów tak samo łatwe

I Oddział	Sopot	1	
I Oddział	Gdynia	2	
II Oddział	Gdynia	3	
15	Anna	Drygas	1
12	Kazimierz	Moskal	1
15	Patrycja	Songin	1
15	Mariusz	Rumak	2
11	Bartosz	Ostrowski	2
13	Anna	Nehrebecka	2
11	kierownik	6000	
12	asystent	4750	
13	dyrektor	9500	
14	prezes	25000	
15	referent	4200	

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Idea: relacyjna baza danych = tabele

- Relacyjna baza danych: tabele + operacje na tabelach
- Pojedyncza tabela, np. arkusz Excela:

nr	tytuł	nazwisko	imię	kod_poc	miasto	ulica_dom	telefon
1	Pani	Kuśmerek	Małgorzata	81-124	Gdynia	NULL	058 6252840
2	Pan	Chodkiewicz	Jan	81-737	Gdynia	Chwarznińska 33/5	058 6240860
3	Pani	Szczęсна	Jadwiga	81-444	Gdynia	Bema 41a/12	058 6243741
4	Pan	Łukowski	Bernard	81-620	Gdynia	Górnicza 29	058 6230799
5	Pan	Soroczyński	Jan	80-230	Gdańsk	Al. Hallera	058 3090788
6	Pani	Niezabitowska-N	Marzena	80-619	Gdańsk	Focha 39-41 m.66	058 3099102
7	Pani	Kolak	Agnieszka	80-832	Gdańsk	Wawóz 4	NULL
8	NULL	Hałasa	Ewa	80-511	Gdańsk	Dywizjonu 303/303	058 3483240

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

- wiersz jest rekordem, dane jednej osoby
- każda kolumna jest przeznaczona na pewną cechę
  - numer służy głównie do identyfikacji osoby (jest kluczem)
- Terminologia matematyczna: tabela $\cong$ relacja

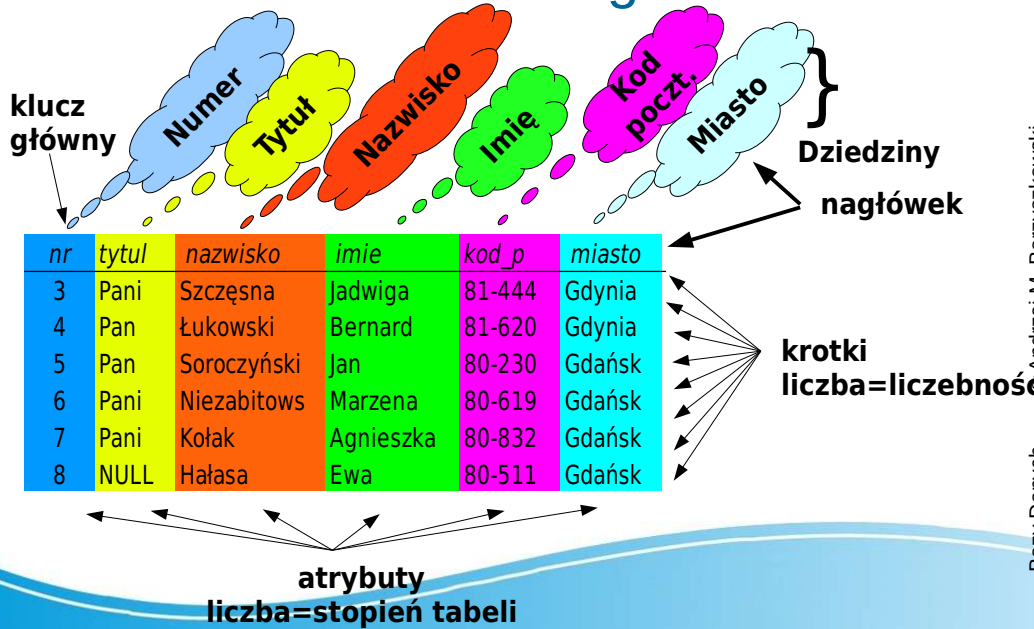
Arkusz kalkulacyjny, ograniczenia

- Problem ze współbieżnością:
  - wielu użytkowników korzysta z tych samych danych
  - jeden plik nie może być równocześnie edytowany przez kilku użytkowników
- Problem z wydajnością:
  - proste operacje wyszukiwania, sortowania i inne stają się zbyt złożone jeśli danych jest bardzo dużo
- Problem z nadmiarem danych:
  - niektóre dane powtarzają się, zajmują miejsce, kopie mogą być niedokładne
- Problem z powtarzalnością pól:
  - struktura tabeli nie przewiduje powtórzeń, np. wiele imion
  - albo zaliczonych przedmiotów

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Terminologia

9

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Podstawy teoretyczne

- Matematyka: relacja r to podzbiór iloczynu kartezjańskiego
  - czyli zbiór "krotek" (*tuple*)
  - czyli zbiór rekordów mających (nazwane) pola o wartościach w pewnych zbiorach możliwych wartości
  - uwaga: dopuszczamy również wartość „NULL”
  - $r \subset D1 \times D2 \times D3 \times \dots \times Dn$
  - pola mają (różne) nazwy: np. $A1, A2, \dots, An$, gdzie $A1:D1, A2:D2, \dots, An:Dn$, kolejność jest nieważna,

$$D1 \times D2 \times \dots \times Dn =$$

$$\{x \mid x.A1 \in D1, x.A2 \in D2, \dots, x.An \in Dn\} =$$

$$\{\langle A1, x1 \rangle, \langle A2, x2 \rangle, \dots, \langle An, xn \rangle \mid x1 \in D1, x2 \in D2, \dots, xn \in Dn\}$$

- zbiór nie ma powtórzeń
- kolejność elementów w zbiorze jest nieokreślona

10

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Relacje a tabele

- Matematyczne własności relacji:
  - nie ma podwójnych krotek
  - krotki są nieuporządkowane
  - atrybuty są nieuporządkowane
- Zawartość tabeli jest uporządkowana, i wiersze i kolumny
  - może zawierać powtórzenia wierszy
  - formalnie nie jest relacją
  - ale można ją uważać za przedstawienie relacji

11

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Relacje a schematy relacji

- Schematem relacji (*schema*) jest jej „typ”
  - $R(A1, A2, \dots, An)$
    - każdy atrybut A ma przypisaną dziedzinę $dom(A)$
    - dziedziny można wymienić w schemacie relacji (w praktyce typ dziedziny)
      - Klient(nr:integer, tytuł:string, nazwisko:string, imię:string, kod_poczt:integer, miasto:string)
    - inna nazwa: R - zmienna relacyjna, intensja relacji
- Relacja to konkretny zbiór krotek
  - $r \subset dom(A1) \times dom(A2) \times dom(A3) \times \dots \times dom(An)$
  - inna nazwa: r - stan relacji, bieżący stan relacji, ekstensja relacji
- Podobnie nagłówek tabeli vs treść tabeli

12

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

Ograniczenia modelu relacyjnego a schematy

- Ograniczenia wynikające z modelu
  - wartości atrybutów są atomowe
  - nie ma powtórzeń wierszy (dwóch krotek o identycznych atrybutach)
- Ograniczenie wyrażane explicite w schemacie
  - wartości atrybutów muszą należeć do dziedzin
  - pewne atrybuty nie mogą przyjmować NULL
  - wartości kluczowe: nie dwóch krotek o identycznych wartościach pewnych atrybutów
  - inne ograniczenia
- Ograniczenia wymuszane przez aplikacje zewnętrzne
  - niektóre mogą być alternatywnie wyrażalne w schemacie, ale nie muszą

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

13

Relacyjne bazy danych i ich schematy

- Schemat relacyjnej bazy danych
  - zbiór schematów relacji
  - oraz zbiór więzów integralności
- Stan relacyjnej bazy danych
  - zbiór stanów (relacji) dla każdego ze schematów relacji bazy danych
  - spełniających więzy integralności
- Zbiór stanów *nie* spełniających więzów integralności nazywamy stanem niespójnym bazy danych
  - rozważamy tylko teoretycznie, nie powinien istnieć
- Język definiowania danych: *Data Definition Language*, służy do definiowania schematów baz danych

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

14

Więzy integralności (t.j. spójności)

- Warunki, które musi spełniać każdy stan bazy danych
  - SZBD posiadający zdefiniowane więzy integralności sprawdza je przed każdą operacją na bazie danych
  - w przypadku niespełnienia warunków następuje np. odrzucenie operacji
- Rodzaje warunków:
  - wartości w odpowiedniej dziedzinie
    - w tym różne od NULL
  - jednoznaczność (klucz kandydujący)
  - istnienie (integralność referencyjna)
  - inne warunki określone w schemacie

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

15

Klucze kandydujące

- Klucz kandydujący schematu relacji R jest zbiorem K atrybutów relacji takim, że
  - jednoznaczność: żadne dwie różne krotki relacji $r(R)$ nie mają tej samej wartości dla K
  - nieredukowalność: żaden podzbiór właściwy K nie posiada powyższej własności
- Przykłady:
  - tabela **Pierwiastki_chemiczne** dla układu okresowego pierwiastków posiada pola *nazwa*, *symbol*, *liczba atomowa* – każde pole jednoznacznie identyfikuje pierwiastek, każde pole jest kluczem kandydującym
  - tabela **Pozycja** ma klucz kandydujący złożony z dwu atrybutów, numer zamówienia i numer towaru, żaden pojedynczy atrybut nie jest kluczem kandydującym

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

16

Klucz główny, klucze alternatywne

- Kluczem głównym schematu relacji nazywamy jeden wybrany klucz kandydujący
  - pozostałe klucze kandydujące nazywamy kluczami alternatywnymi
- Integralność encji – wartość klucza głównego nie może być NULL
- Pojęcia klucza można stosować do schematu relacji ale również do relacji (tj. bieżącego stanu)
  - np. numer indeksu jest kluczem głównym dla schematu relacji Student w bazie danych Szkoła Wyższa
  - imię i nazwisko nie jest kluczem kandydującym
  - jest (prawdopodobnie) kluczem dla bieżącej wartości relacji student w UG/MFI

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

17

Klucz obcy

- Kluczem obcym schematu relacji R2 odwołującym się do schematu relacji R1 (być może = R2) nazywamy zbiór atrybutów FK taki, że
  - wartości atrybutów FK należą do tej samej dziedziny co wartości wskazywane CK
  - CK jest kluczem kandydującym w R1
  - dla każdej krotki w R2 wartość klucza FK jest równa wartości klucza CK pewnej krotki w R1
  - tzn. klucz obcy R2 “wskazuje” krotkę w R1, krotka jest jednoznaczna, skoro CK jest kluczem kandydującym
  - najczęściej klucze obce składają się z jednego atrybutu
  - dopuszcza się, by klucz obcy miał wartość NULL (wówczas niczego nie musi wskazywać)

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

18

Klucz obcy, przykłady

- W schemacie zamówienie będzie klucz obcy wskazujący na klienta
  - pozycja wskazuje na zamówienie oraz na towar (dwa klucze obce)
  - schematy zapas i kod_kreskowy również zawierają klucze wskazujące na towar
- W schemacie szkoły wyższej będzie klucz obcy w tabeli przedmiotów wskazujący na prowadzącego
  - będzie NULL przed dokonaniem obsady zajęć
- Klucz obcy może wskazywać na klucz kandydujący we własnej tabeli
  - np. w bazie danych pracowników można zapisywać bezpośredniego przełożonego
  - wówczas, oczywiście, co najmniej jedna krotka musi mieć wartość NULL tego klucza

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

19

Klucz obcy, wymagania

- Wartość klucza obcego występująca w relacji musi pojawić się jako wartość odpowiadającego klucza kandydującego
  - ale odwrotna zależność nie jest wymagana
  - np. istnieją towary niezamawiane, klienci, którzy nie złożyli żadnego zamówienia, a nawet zamówienia bez pozycji
- Wartość klucza obcego stanowi odwołanie (*reference*) do krotki zawierającej wartość odpowiadającego mu klucza kandydującego (adresat odwołania)
- Integralność referencyjna: warunek by baza danych w żadnym stanie nie zawierała wartości klucza obcego nieobecnych we wskazywanej tabeli (*dangling references*)

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

20

Operacje na bazie danych – obsługa naruszenia więzów integralności

- Operacje na relacjach
  - wstawianie krotki
  - usuwanie krotki
  - modyfikacja krotki (zmiana wartości atrybutów danej krotki)
- Wstawianie
  - niewłaściwa wartość atrybutu lub niedozwolona wartość NULL → odrzucenie operacji
  - powtórzona wartość klucza kandydującego → odrzucenie operacji
  - klucz obcy odwołujący się do nieistniejącej krotki → odrzucenie operacji

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

21

Obsługa naruszenia więzów integralności 2

- Usuwanie
  - może naruszyć tylko integralność referencyjną (usuwanie adresata odwołania klucza obcego)
  - opcja 1: → odrzucenie operacji
  - opcja 2: operacja usuwania jest propagowana (*cascade*) do powiązanych krotek
  - opcja 3: wartości klucza obcego ustawiane są na NULL (o ile schemat to dopuszcza)
- PostgreSQL, domyślne zachowanie: nie wolno usuwać adresata istniejącego odwołania: ON DELETE NO ACTION
  - opcja usuwania kaskadowego: ON DELETE CASCADE
  - lub ustawiania wartości NULL: ON DELETE SET NULL

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

22

Obsługa naruszenia więzów integralności 3

- Modyfikacja
  - niewłaściwa wartość atrybutu lub niedozwolona wartość NULL → odrzucenie operacji
  - powtórzona wartość klucza kandydującego → odrzucenie operacji
  - modyfikowany klucz obcy odwołujący się do nieistniejącej krotki → odrzucenie operacji
  - modyfikowany klucz kandydujący będący adresatem odwołania pewnego klucza obcego → analogicznie jak przy usuwaniu: albo odrzucenie operacji, albo modyfikacja klucza obcego tak by wskazywał na tę samą krotkę
- PostgreSQL, domyślne zachowanie: nie wolno modyfikować adresata istniejącego odwołania
  - specjalna opcja do modyfikacji kaskadowej

© Andrzej M. Borzyszkowski

Bazy Danych

23